

Czym dziś jest gatunek?

WIEDZA W PIGUŁCE

W przestrzeni medialnej stykamy się z ogromem tekstów kultury. Wiele z nich łatwo przyporządkować do określonego gatunku, zaś klasyfikacja innych bywa kłopotliwa. Czasami mamy nawet wrażenie, że tekst jest zupełnie nietypowy. A przecież na lekcjach polskiego zwykle wymagana jest precyzyjna odpowiedź na pytanie o gatunek utworu.

Współcześnie zarówno twórcy, jak i odbiorcy, podchodzą do klasyfikacji gatunkowych inaczej niż dawniej. Przed nastaniem okresu sztuki awangardowej warunkiem stworzenia udanego dzieła było spełnienie kryteriów danego gatunku. To w jego obrębie artysta spełniał swoją wizję, a jeśli naruszał jego konwencje, spotykało się to z zarzutami o brak umiejętności warsztatowych.

Taka wizja sztuki przeżyła wstrząs wraz z narodzinami awangardy. Wówczas dla nowatorskich twórców łamanie konwencji gatunkowych było wyrazem sprzeciwu wobec przestarzałych i niedostosowanych do nowego świata środków wyrazu. Jednak awangardowy bunt musiał zostać dobrze zrozumiany przez odbiorców, dlatego też artyści nie mogli zupełnie porzucić starych gatunków. Aby uchwycić przełamanie konwencji, najpierw musimy ją znać i rozpoznać w danym dziele.

Współcześni artyści idą jeszcze dalej. Często łączą kilka gatunków, tworzą remiksy, stosują w jednym utworze odwołania do wielu konwencji. Dlatego też obecnie uważa się, że to z punktu widzenia odbiorcy łatwiej uchwycić ideę gatunku. Jego rozpoznanie w danym utworze jest ułatwieniem dla czytelnika czy widza, w pewien sposób ukierunkowuje rozumienie.

Oryginalność jest dziś jednym z kluczowych wyznaczników wartości artystycznej. W rezultacie w niektórych utworach trudno znaleźć typowe elementy formy — jest tak w przypadku wielu współczesnych wierszy i utworów muzyki poważnej. Z drugiej strony niektóre gatunki, jak powieść czy instalacja, tak rozszerzyły swoje ramy, że wiedza o tym, że dany utwór do nich należy, bardzo niewiele o nim mówi.

Kultura popularna jest jednak sferą, gdzie typowe i wąskie gatunki mają się bardzo dobrze. Autorom przekazów służących rozrywce, takich jak komedie romantyczne czy kryminały medyczne, zależy na tym, by forma ich utworów była prosta i przystępna dla odbiorcy — a nie, by wymagała złożonej refleksji. Dlatego nawet jeśli gatunki kultury popularnej przenikają się, jest to łatwe do uchwycenia.

POMYŚL NA LEKCJĘ

Jazz, hip-hop, rap, pop, techno — to nie tylko nazwy gatunków w muzyce, ale też słowa, które mogą określać związany z nimi styl myślenia, zachowania czy ubierania się. Nierzadko się zdarza, że wybieramy znajomych, kierując się podobieństwem ich gustu muzycznego do naszego. Można więc powiedzieć, że sposób bycia, jako pewna konwencja, też jest zbiorem zasad, które pozwalają na odróżnienie się od innych.

Cele operacyjne

Uczestniczki i uczestnicy zajęć:

- rozumieją, że o gatunku mówimy jako o zespole reguł, który organizuje dane dzieło i czyni je rozpoznawalnym na tle innych;

- potrafią wskazać różnice między poszczególnymi gatunkami;
- rozumieją, że pojęcie gatunku nie dotyczy tylko dzieł sztuki, ale — jeśli rozumiemy go jako pewną konwencję — ma też znaczenie dla wielu sfer codziennego życia;
- wiedzą, że we współczesnym świecie gatunki rzadko kiedy występują w formie „czystej”, potrafią wskazać cechy charakterystyczne dla różnych gatunków w jednym dziele.

Przebieg zajęć

1.

Czas: 15 min

Forma: dyskusja

Pomoce: **materiał pomocniczy**
„Czym dziś jest gatunek?”

Poproś kolejne osoby uczestniczące w zajęciach o wylosowanie jednego losu z **materiału pomocniczego „Czym dziś jest gatunek?”** i możliwie najkrótsze scharakteryzowanie przydzielonego gatunku własnymi słowami. Jeśli dana osoba nie będzie potrafiła opisać gatunku, przekaz los kolejnej.

Nie ma konieczności wykorzystania wszystkich losów. Jeśli podejrzewasz, że któryś z losów mógłby stanowić dla uczestników zajęć szczególną trudność, usuń go z puli.

Jako pytania pomocnicze rozważ:

- Co odróżnia dany gatunek od innych?
- Jaki sposób zachowania się, mówienia, gry aktorskiej, kompozycji melodycznej lub formułowania własnych myśli zakłada dany gatunek?
- Co sprawia, że stosujemy podział na gatunki? Do czego może przydać się znajomość rozmaitych gatunków?
- Czy „gatunkowość” dotyczy tylko literatury, muzyki i filmu? W jakich innych sferach życia możemy mówić o podziale na różne konwencje gatunkowe?
- Czy gatunki (filmowe, telewizyjne, muzyczne, dziennikarskie) spotykamy wyłącznie w formach „czystych”? Czy zawsze daje się łatwo zakwalifikować dany film, piosenkę lub artykuł?
- Co sprawia, że możemy wyróżnić poszczególne gatunki?

Podsumowując tę część zajęć, zwróć szczególną uwagę uczestniczek i uczestników na to, że we współczesnej kulturze coraz częściej spotykamy się ze zjawiskiem remiksu lub kolażu. Mimo to znajomość form gatunkowych ułatwia życie: dzięki niej wiemy, czego możemy się spodziewać, kupując bilet do kina lub nową płytę. Znajomość konwencji ułatwia także komunikację z innymi — na przykład umiejętność stosowania odpowiednich reguł zachowania się w oficjalnych sytuacjach pozwala uniknąć wielu nieporozumień czy gaf.

Podkreśl także, że podział na gatunki to nie tylko kwestia znajomości stylów muzycznych, literackich lub filmowych. O „gatunkowości” możemy mówić, ilekroć jesteśmy w stanie wskazać zestaw cech przesądzających o konwencji danego sposobu pisania, mówienia, zachowania się czy komponowania dźwięku lub obrazu. Dlatego gatunki mogą dotyczyć równie dobrze muzyki i filmu, co gier czy strojów.

2.

Czas: 10 min
Forma: praca w grupach

Poproś uczestniczki i uczestników zajęć o dobranie się w zespoły liczące nie więcej niż 6 osób, pod kątem ulubionego gatunku muzycznego. Każdą z grup poproś o przygotowanie charakterystyki wybranego przez siebie gatunku.

Ważne, aby poszczególne prezentacje dotyczyły tych gatunków, które rzeczywiście pasjonują poszczególne osoby uczestniczące w zajęciach i mają wpływ na ich życie.

Zwróć szczególną uwagę uczestniczek i uczestników zajęć, że prezentacja powinna obejmować możliwie wiele elementów — nie powinna ograniczać się wyłącznie do aspektów związanych z linią melodyczną i tekstami, ale także obejmować znaczenie danego gatunku dla jego słuchaczy i wpływ, jaki ma na ich życie (sposób ubierania się, zachowania, kontakty z innymi itp.).

3.

Czas: 20 min
Forma: dyskusja

Poproś kolejne grupy o zaprezentowanie wyników pracy. Zachęć pozostałe zespoły o zadawanie pytań uszczegóławiających, wygłaszanie opinii i komentarzy.

W ramach zachęcenia uczestniczek i uczestników zajęć do prezentowania możliwie osobistego stosunku do danego gatunku, samemu opisz gatunek muzyczny istotny dla okresu twojej młodości. W miarę możliwości podkreśl, jaki wpływ dany gatunek miał na twoje życie — co zmienił, dlaczego odpowiadał twojemu temperamentowi, jak wpływał na kontakty z rówieśnikami.

Jako pytania pomocnicze rozważ:

- Co decyduje o tym, że dany gatunek różni się od innych?
- Jakie style zachowania się i ubioru są charakterystyczne dla danego gatunku?
- W jaki sposób dany gatunek najczęściej wpływa na osoby, które go słuchają?
- Na jakie inne sfery życia wpływa fakt, że słuchamy danego gatunku? W jaki sposób?
- Z jakich powodów dany gatunek jest nam bliski? Co dla nas oznacza?
- W jaki sposób wybrany gatunek zmieniał się z czasem?
- W jaki sposób możemy starać się zainteresować nim inne osoby?
- Co dany gatunek zmienił w życiu osób, które zdecydowały się go zaprezentować? Co dla nich znaczy?
- Z jakich powodów osoby prezentujące dany gatunek zdecydowały się go słuchać?
- Czy fakt, że osoby prezentujące słuchają danego gatunku, pomógł lub utrudnił kontakt z innymi osobami?

Ewaluacja

Czy uczestniczki i uczestnicy po przeprowadzeniu zajęć:

- wiedzą, że gatunek to zbiór reguł, które pozwalają wyróżnić dane dzieło na tle innych twórców kultury?
- potrafią scharakteryzować interesujące ich gatunki, wskazując ich znaczenie dla codziennego życia i kontaktów z innymi osobami?

- rozumieją, że żyjemy w czasach kultury remiksu i kolażu, w której gatunki rzadko występują w formach „czystych”?
- pamiętają, że znajomość konwencji wyznaczających rozmaite gatunki jest pomocna w życiu?
- rozumieją, że znajomość możliwie wielu konwencji gatunkowych jest uważana za cechę świadczącą o wysokiej kulturze osobistej? (→ Rozważ realizację lekcji „Medialny savoir-vivre”.)

Opcje dodatkowe

Zajęcia mogą zostać rozbudowane w punkcie 1. Podziel uczestniczki i uczestników zajęć na 6 grup. Każdy z zespołów powinien otrzymać 3 losy z **materiału pomocniczego** „Czym dziś jest gatunek?”. Poproś o skomponowanie nowego gatunku, który zestawiałby cechy przydzielonych konwencji — w jaki sposób można je połączyć? Po upływie około 10 minut poproś o zaprezentowanie wyników pracy.

MATERIAŁY

materiał pomocniczy „Czym dziś jest gatunek?”

ZADANIA SPRAWDZAJĄCE

Zadanie 1.

Uzupełnij luki w poniższym tekście:

- remiks
- konwencji
- charakterystycznych
- odróżnienie
- parodii
- „czystymi”
- sposobu zachowania
- komunikować się

Gatunek to zbiór cech, który pozwala na _____ [rozwiązanie: odróżnienie] danego stylu od innych. Dotyczy to nie tylko stylów w sztuce (muzyce, literaturze, filmie czy architekturze), ale także może odnosić się do _____ [rozwiązanie: sposobu zachowania] czy stylu bycia.

Dzięki _____ [rozwiązanie: konwencji] wiemy, jak zachować się w danej sytuacji, a jej znajomość pozwala _____ [rozwiązanie: komunikować się] z innymi w sposób szybszy i bardziej efektywny.

We współczesnym świecie rzadko mamy do czynienia z _____ [rozwiązanie: „czystymi”] gatunkami. Dominuje raczej _____ [rozwiązanie: remiks] czy kolaż. Jednak znajomość cech _____ [rozwiązanie: charakterystycznych] dla danego gatunku pozwala uniknąć rozczarowania przy wyborze książki czy podczas wyjścia do kina. Warto znać poszczególne konwencje, ponieważ wielu współczesnych twórców wykorzystuje je do tworzenia _____ [rozwiązanie: parodii].

SŁOWNICZEK

- **tekst kultury:** każdy wytwór człowieka, który jest uporządkowany wedle określonych reguł. Np. dzieła sztuki (obrazy, filmy czy książki), ale też np. ubrania. Nawet zwyczajowe zachowania (np. podanie ręki przy przywitaniu) są tekstami kultury. Tekstem kultury jest wszystko, co zostało stworzone, aby przekazać pewien sens.
- **remiks:** utwór, w którym wykorzystano i połączono elementy różnych innych dzieł. Dzięki nowemu kontekstowi zmieniają one swoje znaczenie. Pierwotnie termin "remiks" odnosił się tylko do utworów muzycznych i oznaczał zmianę aranżacji piosenki, połączenie jej pierwotnej wersji z innymi elementami dźwiękowymi.
- **kultura remiksu:** popularne zjawisko wykorzystywania istniejących utworów i łączenie ich w nową, oryginalną całość.
- **konwencja:** zbiór cech utworów (artystycznych, dziennikarskich itp.) wielokrotnie powtarzany i wykorzystywany. Dana konwencja może być typowa dla jednego twórcy, grupy czy okresu. Składać się na nią mogą różne elementy utworu – zarówno związane z jego formą, jak i treścią.
- **gatunek:** typ, odmiana czegoś. W odniesieniu do tekstów kultury: określony sposób organizacji przekazu, zależny od jego celu. Utwory tego samego gatunku mają zwykle podobą formę, wykorzystują te same konwencje.

CZYTELNIA

- Lessig Lawrence, **Remiks. Aby sztuka i biznes rozkwiwały w hybrydowej gospodarce**, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
- Sieńko Marcin, **Narracja intermedialna**, [online], sienko.net.pl [dostęp 26.03.2013], Dostępny w Internecie: <http://www.sienko.net.pl/matrix.html>.
- Bauer Zbigniew, **Pakt Fotograficzny**, [online], Akademia Pedagogiczna w Krakowie [dostęp 13.06.2013], Dostępny w Internecie: http://www.ap.krakow.pl/stud_dzien/studium3/med2.html.

Tekst: Urszula Dobrowolska, scenariusz: Michał Wysocki, konsultacja merytoryczna: Piotr Drzewiecki. Materiał pochodzi z serwisu edukacjamedialna.edu.pl prowadzonego przez [Fundację Nowoczesna Polska](#).

Udostępniono na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0](#).

Źródło: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/czym-dzis-jest-gatunek/>.

Publikacja dofinansowana ze środków Stowarzyszenia Autorów ZAIKS, Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe, Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Podstawa programowa:

Język polski, IV poziom edukacyjny

Cele kształcenia

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Wiedza o społeczeństwie, IV poziom edukacyjny

Treści nauczania

Środki masowego przekazu. (zakres rozszerzony)

Wiedza o kulturze, IV poziom edukacyjny

Cele kształcenia

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

III. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Nowa podstawa programowa:

Język polski, liceum i technikum

Treści nauczania

odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki.

odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej, stosuje kryteria pozwalające odróżnić arcydzieło od kiczu.